

Den Spiegel

Vereniging Vrienden van het muZEEum en het Archief van Vlissingen

Een buurtvereniging tijdens de wederopbouw

Zeeuwen in het Caribische Gebied, Saba & Sint Eustatius

Pakkend

Jaargang 38, nummer 4 - oktober 2020. Losse nummers € 4,00

Den Spiegel

Jaargang 38 nummer 4, oktober 2020

Den Spiegel is het tijdschrift van de Vereniging Vrienden van het muZEEum en het Archief van Vlissingen

Inhoud

Posthoorn geschal, Zeeuwen in het Caribisch Gebied en pakhuizen in Amsterdam <i>Aafke Verdonk-Rodenhuis</i>	2
Een buurtvereniging tijdens de wederopbouw <i>Frits de Kaart</i>	3
Zeeuwen in het Caribische Gebied, Saba & Sint Eustatius <i>Geert Stroo</i>	8
Pakkend <i>Jaco Simons</i>	14
Archiefnieuws <i>Ad Tramper</i>	19
muZEEumnieuws <i>Karen Kroese</i>	21
Van het bestuur <i>Peter van Druenen</i>	24

Redactie en redactieadres

A.H. Verdonk-Rodenhuis, eindredacteur
D.A. Broers
N.Ph.E. van den Elzen-Velleman
A. Meerman
A.C. Tramper

ISSN: 0921-982X

E-mail: redactie@vriendenmuzeeum.nl

Sluitingsdatum kopij

1 november 2020. Kopij die na sluitingsdatum wordt ingeleverd, wordt niet meer geplaatst of wordt in de volgende *Den Spiegel* gepubliceerd.

Ingezonden stukken

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden stukken in te korten of niet te plaatsen.

Vormgeving

Kees Hoendervangers, DtP-plus, Vlissingen

Druk

Drukkerij Meulenbergh, Middelburg

Vereniging Vrienden van het muZEEum en het Archief van Vlissingen

De contributie voor het lidmaatschap van de vereniging bedraagt voor nieuwe leden minimaal € 22,50 per kalenderjaar. Ook kan naar keuze een hoger bedrag worden betaald. Elk bedrag boven de minimumcontributie komt geheel ten goede aan het aankoop- en restauratiefonds. Overmaking van de contributie kan geschieden op NL76 INGB 0000 3301 98 t.n.v. Vereniging Vrienden van het muZEEum en het Archief van Vlissingen.

Website

www.vriendenmuzeeum.nl
www.muzeem.nl

Ledenadministratie

Niek Peters, Ruys de Beerenbrouckstraat 20
4384 ET Vlissingen
Tel. 0118-464683 – 06 48247128
E-mailadres: secr@vriendenmuzeeum.nl

Bestuur

P.G. van Druenen, voorzitter
L. Goldschmitz, secretaris
vacature, penningmeester
F.K. Hulsbergen, bestuurslid
M. Kloosterboer, bestuurslid
N. Peters, bestuurslid
A.C. Tramper, adviseur
O. Bakker, adviseur

Voorpagina:

Jan Abrahamsz. Beerstraten – Een fluit op de Westerschelde voor Vlissingen (ca 1660) (collectie Inder Rieden – Zeeuws maritiem muZEEum)

Zonder schriftelijke toestemming van de redactie mag niets uit deze uitgave worden overgenomen.

Pakkend

Het hoofdstedelijke Rijksentrepot en de rol van Jan Jacob Rochussen

JACO SIMONS

In de oostelijke helft van Amsterdam, niet ver van Het Scheepvaartmuseum, staat aan het Entrepotdok een lang lint van pakhuizen. Alle panden werden in 1828 voorzien van een naam van een Nederlandse stad waarmee Amsterdam nauwe handelscontacten had. Voor wat betreft Zeeland vinden we de pakhuizen Goes, Middelburg, Veere, Zierikzee en natuurlijk ons eigen Vlissingen. Niet zo zeer de namen van de pakhuizen, als wel de door koning Willem I aangewezen belangrijkste man achter de lange reeks uit de kluiten gewassen panden, een nazaat van het Vlissingse geslacht Rochussen, is voor ons interessant.

Pakhuizen in de Plantage

In de zeventiende eeuw was Amsterdam dé opslagplaats van Europa. Vanuit de hele wereld kwamen vervoersstromen samen op dit centrale distributiepunt van goederen. Specerijen uit Azië, bont uit Amerika, ivoor uit Afrika, walvistraan uit Spitsbergen en graan uit Polen, om maar een greep te doen.

Goederen werden aanvankelijk opgeslagen op zolders of in kelders van statige Amsterdamse koopmanshuizen. Omdat de ruimte steeds beperkter werd, moesten speciale huizen voor opslag worden gebouwd. De meeste van die pakhuizen waren in particuliere handen, naast een aantal opslagpanden dat in handen was van de overheid.

Rond 1690 werd de zogeheten 'Vierde Uitleg' aan de oostzijde van de hoofdstad gerealiseerd. Deze stadsuitbreiding werd de Plantage genoemd, een warande van groen waar Amsterdammers, zowel de meer als minder bemiddelde, hun volks-tuintjes *avant la lettre* konden kopen en het

drukke stadscentrum konden ontvluchten. Aan de toenmalige Rapenburgergracht, later Entrepotdok genoemd, werd rond 1708 een reeks particuliere pakhuizen gepland. Deze locatie bevindt zich overigens op een steenworp afstand van de oudste dierentuin van ons land, Artis. Nadat de kavels aan de Rapenburgergracht in kaart waren gebracht, werd begonnen met de bouw van de panden. Het jaartal 1710 prijkt dan ook op de eerst gebouwde gevels. Het oudste pak-huis werd aanvankelijk naar de Noorse havenstad Drontheim (Trondheim) genoemd, maar zou ruim een eeuw later worden omgedoopt in Middelburg. De oorspronkelijke naam herinnert aan de grensoverschrijdende handelscontacten van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Vervolgens zouden in de achttiende, maar vooral in het begin van de negentiende eeuw meer panden worden bijgebouwd.

Algemeen Rijksentrepot

Na de economische teruggang in de Franse tijd kwam er in 1827 een initiatief van koning Willem I om de handel in Amsterdam te stimuleren: de oprichting van het Algemeen Rijksentrepot, een soort opslagzone. De al bestaande 51 pakhuizen uit 1710 werden door de overheid opgekocht en er werden 33 nieuwe bijgebouwd. In de loop van 1829 werden de nieuw gebouwde panden opgeleverd en een jaar later was de statige toegang tot het entrepot, het zogeheten poortgebouw, gereed.

Het woord entrepot is uiteraard afkomstig uit het Frans en staat voor een verzegelde opslagplaats waar aangevoerde goederen uit het buitenland onder douanetoezicht worden opgeslagen en waarvan de bestemming nog niet vaststaat. De goederen lagen in het streng bewaakte Rijksentrepot als

Het Entrepotdok, gezien van de Schans bij de Nieuwe Lijnbaansgracht in de richting van de Nieuwe Herengracht, 1835; litho Paulus Lauters. (Collectie Stadsarchief Amsterdam).

het ware *entre* ofwel *tussen* herkomst en bestemming. Zo konden ze accijnsvrij worden opgeslagen en dat scheelde een hoop administratieve rompslomp. Alleen als de waar definitief in Nederland bleef, werd er accijns over geheven.

Jan Jacob Rochussen

De belangrijkste figuur in verband met de oprichting van het Rijksentrepot was Jan Jacob Rochussen. Hij leidde in Amsterdam een zevenkoppige, tijdelijke commissie die was belast met de opzet van het entrepot. Het comité bestond uit vier mensen van de toen invloedrijke Kamer van Koophandel, twee ambtenaren van de gemeente Amsterdam en entreposeur Rochussen, die in die rol verantwoordelijk was voor het beheer van het entrepot. Rochussen was overigens ook nog secretaris van de Kamer van Koophandel.

Jan Jacob Rochussen was een directe na-zaat van een bekende Vlissingse familie van kooplieden, kaapvaarders en stadsbestuurders. Zijn grootvader Isaac en ook

eerdere generaties Rochussen waren geboren in de Walcherse havenstad. Jan Jacob zag het levenslicht in 1797 in het Brabantse Etten en verhuisde met zijn ouders mee naar Amsterdam. Rochussen stond rond 1827 aan het begin van een glansrijke carrière. Na zijn werk in de tijdelijke commissie werd hij benoemd tot directeur van het Rijksentrepot. Zijn staat van dienst ontwikkelde zich daarna verder, in 1840 als minister van Financiën en in 1845 als Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië. Daarna, in 1858, was hij korte tijd leider van het Kabinet Rochussen en gelijktijdig minister van Koloniën.

Willem Abraham Baud noteerde op basis van briefwisselingen die minister Jean Chrétien Baud en gouverneur Rochussen met elkaar onderhielden enkele hilarische details over de innemende, hard werkende en tevens nogal ijdele Rochussen: 'Hij heeft zich somtijds belagchelijk gemaakt door in alles koning Willem II te willen imiteeren, door altijd in militair tenu te loopen (dat hij niet eens doen mogt zonder speciale permissie), door altijd met een jasje en een

De pakhuizen Middelburg en Mechelen (gedeeltelijk), 1959; foto C.P. Schaap. (Collectie Stadsarchief Amsterdam).

mutsje te lopen, door naast den koetsier op den bok te zitten, door zelf met vier paarden te rijden, dat nog bovendien mislukt is, door op zijne binnenlandsche reizen ventre à terre ergens aan te komen rennen, waardoor hij tweemaal ongelukkig met zijn paard ter aarde gestort is, en met slijk bedekt is aangekomen!

Nieuwe namen

Onder leiding van Rochussen cum suis werden in 1828 nieuwe identiteiten voor de pakhuizen bedacht. Vanaf 1 januari 1829 luisterden alle panden naar namen die, op alfabetische volgorde van Bergen op Zoom tot Zutphen, verwezen naar handelssteden in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden. Met die steden werd vanuit Amster-

dam intensief handel gedreven. Daartussen zaten de vijf in het voorwoord genoemde Zeeuwse steden. Naar men zegt betekende dit idee een hommage aan het nieuwe nationale zelfbewustzijn dat sterk opkwam na de Franse tijd.

Bijzonder aan het al eerder aangestipte pakhuis Middelburg, het eerdere Drontheim, is het feit dat we hier een gevelsteen aantreffen. Daarop is een arend afgebeeld, het dier dat prijkt op het stadswapen van de Zeeuwse hoofdstad. De uit 1829 of iets later daterende steen is in sterk vervallen staat. Is de arend daarom niet goed meer te herkennen? Of heeft de steenhouwer destijds een eigen interpretatie aan deze vogel gegeven?

Entrepotdok wordt omgebouwd, foto Architectenbureau J. van Stigt, (Collectie Stadsarchief Amsterdam).

Verval en herstel

Het Rijksentrepot was geen lang leven beschoren. Het einde ervan kwam vooral als gevolg van de aanleg van het Noordzeekanaal. Steeds grotere schepen bezochten nu de haven van Amsterdam en die konden vanwege hun omvang het entrepotdok niet in. Toch werden er aan het dok nog steeds goederen opgeslagen, echter voor plaatselijk gebruik. In 1890 werd dan ook de overdracht aan de gemeente Amsterdam geregeld en in 1895 volgde de officiële opheffing als Rijksentrepot. Geleidelijk aan zette de vervalperiode zich voort. Vooral na de Tweede Wereldoorlog was leegstand eerder regel dan uitzondering.

Tussen 1981 en 1992 werd het sterk verpauperde dok aangepakt, met als motto: betaalbare woonruimte creëren in historische opslagpanden. Dat was destijds een uniek concept, want wonen in een voormalig pakhuis was geen goedkope zaak. Bijzonder aan het project was bovendien de

omvang en historische waarde van de reeks panden; het entrepotdok was namelijk één van de langste historische gevelwanden van maar liefst 500 aaneengesloten meters en daarbij één van de best bewaard gebleven pakhuizencomplexen van Europa.

De ontwerpen en realisatie die volgden, waren gericht op sociale huurwoningen en ruimte voor startende ondernemers, die voor Amsterdamse begrippen een voordelige huurprijs aangeboden kregen. De initiatieven kwamen voornamelijk van de doortastende Amsterdamse wethouder Jan Schaefer, die bekend stond om zijn straattaal tijdens eindeloze vergaderingen: 'In gelul kun je niet wonen.' Zeker in dit geval een toepasselijke uitspraak!

Voor architectenbureau Van Stigt en woningbouwvereniging De Dageraad betekende het entrepotproject een uitdaging omdat pakhuizen worden gekenmerkt door geringe lichtinval. Bovendien is de indeling langwerpig en zijn de hoogtes van elke

verdieping tamelijk gering. Voor een woonhuisfunctie zijn deze kenmerken uiteraard niet geschikt. Er werden oplossingen bedacht door onder meer het middengedeelte (door uitkernen) of de achterzijde (door inkorten) aan te pakken. Zo kreeg het pand Middelburg door uitkerning een brede onderdoorgang die eerst leidt naar een zonlicht vangende binnenplaats, de Binnen Kadijk, en daarna leidt naar de straat aan de achterzijde, de Laagte Kadijk. Pakhuis Vlissingen, als gevolg van de alfabetische volgorde gebroederlijk naast Veere staande, kenmerkt zich juist door een smalle toegangsdeur aan de voorzijde en inkorting aan de achterzijde.

Bezoek

Bijna alle toeristen of dagjesmensen die aankomen op het Centraal Station van Amsterdam, één van de belangrijkste toegangen tot de stad, lopen linea recta naar het Damrak, de Dam en de Kalverstraat. Vervolgens zijn dan, in westelijke richting, de befaamdste grachten of, oostwaarts, De Wallen aan de beurt.

Een interessant alternatief is wellicht, om na het verlaten van het station eens direct linksaf te slaan richting Het Scheepvaartmuseum en, even daarvoor, rechtsaf het Kadijksplein te nemen. Je komt dan uit bij het poortgebouw van het voormalige entrepot, waarna je aan je linkerzijde de indrukwekkende reeks voormalige pakhuizen aantreft. Met een kwartier lopen ben je vanaf het station op deze unieke locatie met simpelweg het adres 'Entrepotdok'. Naast de tot woningen omgebouwde pakhuizen vind je hier enkele kleinschalige, aantrekkelijke eetcafés. Vergeet tot slot niet de achterzijde van het gehele complex te be-

kijken, de Laagte Kadijk, want die is net zozeer de moeite waard. Een combinatie met het maritieme museum van Amsterdam ofwel Het Scheepvaartmuseum, maakt een bezoek aan dit deel van de stad helemaal leuk.

JACO SIMONS studeerde kerkorgel en piano aan het conservatorium. Naast zijn activiteiten als musicus en componist houdt hij zich bezig met archiefonderzoek betreffende de Walcherse historie. Zijn artikelen verschenen in Den Spiegel, Arneklanken, Klaver Vier, Nehalennia, Saillant en De Wete. Online te raadplegen op www.lacoda.nl.

Internet

- <http://www.de-alliantie.nl/alliantie/files/45/45a3f9c9-dce1-492d-b3d4-b0db9686c8a6.pdf>
- <http://www.burovanstigt.nl/files/2013/08/Entrepot-Bouwmeesters-met-draagvlak.pdf>
- http://www.parlement.com/id/vg09115ux9z0/j_j_rochussen

Literatuur

- W.A. Baud, *De semiofficiële en particuliere briefwisseling tussen J.C. Baud en J.J. Rochussen 1845-1851 en enige daarop betrekking hebbende andere stukken*, Assen 1983.

Stadsarchief Amsterdam

- Archief van de Secretarie, Afdeling financiën, (...), inv.nr. 3235. Overdracht van het Rijksentrepot aan de gemeente Amsterdam in 1890.
- Collectie Stadsarchief Amsterdam: retroacta van eigendomsbewijzen (...), inv.nr. 3397. Lijst van pakhuizen aan de Rapenburgergracht die door de overheid in 1827 werden opgekocht, en andere stukken hieromtrent.
- Tijdschriften *Ons Amsterdam* en *Amstelodamum*, diverse jaargangen (zie zoekterm 'entrepotdok' in indexen op jaarboeken en jaargangen).